

**ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ
ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ**

У статті розкрито мотиваційні засади політичної поведінки державних службовців; охарактеризовано її складові (політичні цінності, інтереси, традиції, мотиви, потреби та вольові якості особистості); обґрунтовано вплив політичних потреб на сформованість політичних цінностей особистості як базового складника політичної поведінки; проаналізовано стан сформованості політичних цінностей у державних службовців – слухачів курсів підвищення кваліфікації Національної академії державного управління при Президентові України.

Ключові слова: політична поведінка, політичні цінності, інтереси, традиції, мотиви, потреби, вольові якості особистості.

На сучасному етапі розвитку незалежної Української держави важливими є питання сформованості мотивації політичної поведінки керівних кадрів, державних службовців, політиків різних рівнів, яку характеризують такими складниками, як політичні цінності, інтереси, традиції, мотиви, потреби та вольові якості особистості. Адже досить тривалий час в Україні була відсутня чітка й продумана програма дій щодо підготовки керівних кадрів як представників владної управлінської еліти, спроможної забезпечити добробут країни, подолати економічну, соціальну та політичну кризи, вивести Україну на євроінтеграційний шлях розвитку. Це породило ситуацію певної невизначеності, що не сприяло формуванню спільних соціальних цінностей і соціальної консолідації у форматі "Українська держава – керівні кадри державного управління – українське суспільство", оскільки старі цінності (утвердження соціальної однорідності й рівності, колективізму тощо) припинили існувати, а нові (свобода, рівність можливостей, справедливність) ще не сформовані у свідомості людей.

Тому важливим є розгляд політичних цінностей державних службовців у системі підвищення кваліфікації та спрямування змісту навчання на їх розвиток.

Розкриттю сутності й значення ціннісно-мотиваційних засад політичної поведінки державних службовців присвячено науковій розробки В. Бодрова, Є. Вятра, В. Гошовської, А. Зимичева, Ю. Кальниша, І. Сурай, Ю. Сурміна, В. Семиченко та ін. Проте, незважаючи на широкий спектр досліджуваних ними проблем, окремої уваги потребують теоретичні та практичні аспекти формування політичних цінностей, спрямованих на демократичний розвиток Української держави, які залежать від усвідомлених ними політичних потреб, інтересів, традицій, мотивів, почуттів, настроїв і волі.

Мета статті – на основі проведеного теоретичного аналізу у сфері дослідження ціннісно-мотиваційних засад політичної поведінки державних службовців обґрунтувати вплив політичних потреб на сформованість

політичних цінностей особистості як базового складника політичної поведінки та проаналізувати стан сформованості політичних цінностей у державних службовців – слухачів курсів підвищення кваліфікації Національної академії державного управління при Президентові України.

Поведінка людини – це складний комплекс пристосувань, спрямованих на задоволення потреб її організму (фізіологічних, соціальних, духовних), яка складається із закріплених спадково рефлексорних реакцій і звичок, навичок, набутих за допомогою навчання, а політична поведінка є проявом політичної культури особистості, "способом її існування". На думку польського політолога Є. Вятра, "політична культура – це сукупність позицій, цінностей і зразків поведінки, які стосуються відносин влади й громадян" [1]. Такий підхід є досить поширений і ґрунтується на визнанні органічної єдності в політичній культурі двох сторін: духовної, ідеологічної та практичної, діяльної (поведінкової).

Ми погоджуємося з думками науковців, що політична поведінка залежить від політичної свідомості та політичної ідеології, які взаємозалежні та є її складовими. Крім того, політичну свідомість поділяють на буденну й теоретичну (табл. 1), а політична ідеологія ґрунтується на теоретичній свідомості (теоретичних знаннях) і цінностях (у свою чергу, є базовою складовою мотивації).

Як бачимо з табл. 1, *буденну політичну свідомість* характеризують несистематизованими масовими уявленнями про політику. Вона виникає стихійно, безпосередньо з повсякденної практики; відображає політичні явища й процеси поверхово, не вдаючись до їх суті; має такі яскраво виражені соціально-психологічні риси, як почуття, настрої, емоції; її характеризують особливою гнучкістю та динамізмом. Саме на рівні буденної свідомості, як правило, відбувається швидка реакція людей на політичні події, а їхнє ставлення до політичної влади формують, насамперед, факти повсякденного життя.

Більшість людей сприймає політику на рівні буденної свідомості.

Структура політичної культури

Політична культура влади і громадян		
політична свідомість		політична ідеологія
буденна	теоретична	
характеризують несистематизованими масовими уявленнями про політику; виявляється через почуття, настрої, емоції	ґрунтується на теоретичних знаннях і фактах	ґрунтується на теоретичній свідомості (тобто теоретичних знаннях) та цінностях, що є складовою мотивації

Теоретична політична свідомість – це сукупність ідей, поглядів, знань, які виникають на основі наукового дослідження політичних явищ і процесів. Разом із системою цінностей, вони формують політичну ідеологію як “сукупність ідей і поглядів, які відображають у більш чи менш систематизованій формі відношення людей до навколишньої дійсності й один до одного та слугують закріпленню, або зміні, розвитку суспільних відносин. Основою ідеологічного відображення дійсності є певні суспільні інтереси [2], які є різними в кожній суспільній групі. Тому відмінності в інтересах суспільних класів породжують відмінності в їх ідеології. А оскільки в суспільстві завжди є класи з відмінними інтересами,

то *демократична держава*, тобто така держава, яка стоїть над класовими інтересами, прагне виражати інтереси всього народу, а не певного суспільного класу, вона не може ставати на позиції тієї чи іншої ідеології.

Теоретична політична свідомість разом із цінностями є основою політичної ідеології, оскільки теоретичні знання ґрунтуються передусім на фактах, а ідеологія – на цінностях, що відбивають інтереси того чи іншого суспільного класу. Тому цінності є мотиваційним базисом політичної поведінки, а їх втрата означає її руйнування та руйнування політичної культури в цілому.

Розкриємо останню тезу за допомогою табл. 2.

Таблиця 2

Цінності – складова мотивації

Мотивація			
почуття, настрої, воля	цінності, інтереси, традиції	потреби	мотиви
почуття – причина вольового акту; стан почуттів щодо політичних явищ і процесів (локус контролю – ставлення до відповідальності); воля – свідомо організована й саморегуляція людиною своєї діяльності та поведінки, спрямована на подолання труднощів при досягненні поставлених цілей; явище вторинного порядку щодо емоцій і почуттів	цінності відбивають класові інтереси; інтереси формуються на основі усвідомлених потреб, мають класовий характер; традиції – усталені норми, звичаї, що передаються від покоління до покоління	прагнення до свободи, незалежності, переважання, панування над іншими, високого статусу, престижу, слави, задоволення матеріальних потреб тощо	прагнення до досягнення мети, усвідомлення громадянського обов'язку, інформації, невдоволення

Аналізуючи зміст табл. 2, зауважимо, що мотивація ґрунтується на почуттях, настроях, волі, цінностях, інтересах, традиціях, потребах, мотивах, які між собою є взаємозалежними та взаємозумовленими. Тобто, якщо в центрі нашої уваги перебувають цінності, то ми їх розглядатимемо залежно від усвідомлених потреб, інтересів, традицій, мотивів, почуттів, настроїв і волі.

Зокрема, щодо *політичних потреб*, то вони є різними в різних класових групах у суспільстві. Як свідчать результати досліджень Інституту соціології НАН України [3], на сучасному етапі розвитку України в суспільному етосі спостерігають відносно зниження матеріалістичних і традиціоналістських ціннісних орієнтацій. Це відбувається за рахунок відносного зростання ваги змішаної ціннісної орієнтації (одночасна орієнтація на “цінності виживання” й “цінності самореалізації”) та ліберально-демократичних цінностей.

Приналежність громадян до різних соціальних груп і верств спричиняє певну варіативність їх ціннісних пріоритетів (або *інтересів*). Так, у середовищі низькостатусних груп і верств переважають матеріалістичні

й традиціоналістичні орієнтації, а у високо-статусних – збалансована, змішана ціннісна орієнтація й ліберально-демократичні цінності. Ціннісні показники середніх соціальних верств займають приблизно середню позицію між низькостатусними й високо-статусними верствами, але тяжіють більше до останніх.

Тобто високо-статусні верстви українського населення відносно успішно адаптуються до суспільних трансформацій у напрямі побудови ринкової економіки, стабільної демократії та розвиненого громадянського суспільства. Середні верстви населення також намагаються успішно адаптуватися до суспільних перетворень, схильючись до ліберально-демократичних цінностей і використовуючи певні традиціоналістські орієнтації. Низькостатусні верстви менше переймаються ліберально-демократичними орієнтаціями, вони більш матеріалістичні, традиціоналістичні та консервативно налаштовані, тому їхню адаптацію до суспільних трансформацій слід оцінити як мало-успішну, малоефективну.

Ці факти підтверджує наше дослідження, проведене в Національній академії держав-

ного управління при Президентів України в 2015 р. З'ясовано, що державні службовці (високостатусні особи, слухачі курсів підвищення кваліфікації) у своїй більшості (73,5%) вказали на потреби "прагнення до свободи та незалежності".

Ці політичні потреби державних службовців формують у них відповідну *політичну поведінку*, яка виявляється через відповідний локус контролю – екстернальний (зовнішній) чи інтернальний (внутрішній).

Наприклад, якщо державний службовець має екстернальний локус контролю, то це означає, що він схильний приписувати відповідальність за наслідки своєї діяльності зовнішнім силам. При цьому, як правило, в особистості переважають такі якості, як неврівноваженість, невпевненість у своїх силах, тривожність, підозрілість, конформність, агресивність тощо.

Якщо державні службовці мають внутрішній (інтернальний) локус контролю, то це означає, що вони покладають на себе відповідальність за власні дії та їх причини, бачать їх у особливостях своєї уваги, мислення, здібностей, внутрішніх переживань. Індивідам такого типу, як правило, властиві впевненість у собі, наполегливість і послідовність у досягненні поставлених цілей, схильність до самоаналізу, врівноваженість, товариськість, доброзичливість, незалежність.

За допомогою комплексу психологічних тестів ми перевірили такі якості респондентів, як впевненість у собі [4], тривожність [5], конформність [6], і з'ясували таке:

- а) щодо впевненості в собі, то:
 - 52,3% – відчувають страх перед непередбаченими ситуаціями, тому в простих ситуаціях можуть відчувати сумніви;
 - 33,2% – вільні від непродуманих вчинків, але деяка частка невпевненості присутня, що є доказом гнучкості їхньої психіки;
 - 14,5% – мають яскраво виражену потребу почувати себе впевнено, тому оточення завжди може покластися на них;
- б) щодо тривожності, то за шкалою Спілбергера Ханіна:
 - 71,7% – мають низький рівень ситуативної тривожності, що характеризують очікуваннями загроз від власної агресивної реакції та самоповаги;
 - 28,3% – мають високий рівень особистісної тривожності, що характеризують впливом стресових ситуацій; також вона пов'язана з особистісними якостями;
- в) щодо конформності (здатності до конформізму, тобто до зміни своїх поглядів і позицій під впливом інших осіб), то:
 - 84,3% – керуються не емоціями, а раціональним способом мислення, не змінюють часто своїх поглядів і переконань;
 - 15,7% – мають високий рівень конформності.

Результати опитування респондентів підтвердили той факт, що серед державних службовців переважають особистості з екстернальним локусом контролю, тому важливим є системне проведення з ними відповідних психологічних тренінгів та коучингів у системі підвищення кваліфікації.

Метою таких навчальних занять має бути вплив на поведінкові компетентності слухачів, а не когнітивні (знання та вміння). При цьому важливим має стати обговорення їхніх політичних настроїв і політичних традицій.

Політичні настрої характеризують станом почуттів щодо політичних явищ і процесів; вони містять як емоційні, так і раціональні елементи, та мають значний вплив на політичну поведінку людей; найбільш динамічно й чутливо відображають вплив економічних і соціальних чинників на політику.

Політичні традиції є усталеними нормами політичної поведінки й цінностей, ідей, звичаїв, які передають від покоління до покоління. У традиціях сконцентровані ті елементи політичного досвіду, які об'єктивно відповідають інтересам і цілям суспільства, визнаються ним, їх закріплюють як нормативні настанови. Змінюють їх або поступово (у процесі довготривалого суспільного розвитку), або швидко (у періоди докорінних суспільних перетворень, коли на зміну усталеним приходять інші ідеї та цінності).

Нині, у період модернізації Української держави та вимог українського суспільства до державних службовців як до політико-адміністративної еліти нації [7], виникає потреба в переосмисленні власних політичних цінностей і традицій, формуванні нових, спрямованих на демократичний розвиток держави. Однак при цьому повинно бути враховано, що *мотиви політичної поведінки* залежать, насамперед, від власної користі та є незмінною рисою людської природи. Тому необхідно враховувати, що ставлення людини до політики зумовлено, передусім, прагненням реалізації її особистих інтересів.

Корисливість політиків, зловживання ними владою, особливо в неприхованих формах, спричиняють спадання інтересу до політики, зниження політичної активності пересічних громадян. Втраті довіри до політики та її офіційних представників сприяють і такі чинники, як девальвація основних політичних цінностей і ідеалів, відхід політичних лідерів від передвиборчих обіцянок і програм, маніпулювання ними громадською думкою, поширення корупції тощо.

Спадання інтересу до політики та довіри до політиків найвиразніше виявляється в абсентеїзмі (від лат. "відсутній") – ухиленні виборців від участі в голосуванні на виборах різного рівня.

Частка людей, які відмовляються брати участь у виборах, є значною в більшості країн світу, в тому числі зі стабільною демократичною системою. На виборчі дільниці, наприклад, у таких країнах, як США, Франція, Великобританія, у дні виборів рідко приходять більше ніж 50–60% тих, хто має право голосу. У багатьох колишніх соціалістичних країнах, а також колишніх радянських республіках, які стали незалежними державами, через низьку активність громадян у багатьох виборчих округах вибори часто не відбуваються, переносяться, проводяться повторно.

Однак, якщо в країнах з розвинутою демократією байдужість громадян до політики пов'язана з високим ступенем незалежності від неї їхнього особистого життя, розвитку громадянського суспільства, то в постсоціалі-

стичних країнах ухилення від виборів є, на-самперед, результатом розчарування людей у політичних лідерах і тих соціально-економічних перетвореннях, які здійснюють під їхнім керівництвом.

Змінити цю ситуацію на краще можна шляхом удосконалення публічно-правової структури взаємодії суспільства й держави на рівні законотворчості. Зокрема, вдосконалити виборчу систему та виборче законодавство з метою закріплення міжнародних стандартів у виборчому процесі та демократичних правових традицій розвитку правової культури учасників виборчого процесу. Але для цього потрібна *політична воля* як свідомою організація й саморегуляція людиною своєї діяльності та поведінки, спрямована на подолання труднощів при досягненні поставлених цілей; явище вторинного порядку щодо емоцій і почуттів.

Більшість науковців поділяють вольові якості особистості на дві великі групи – базальні та системні.

До базальних (первинних) якостей належать енергійність і терплячість; до системних (вторинних) – цілеспрямованість, наполегливість, принциповість, самостійність, ініціативність, рішучість.

Сукупність позитивних (базальних і системних) вольових якостей утворює силу волі особистості. Встановлено, що людям із сильною волею властивий високий рівень мотивації досягнення, яку характеризують наполегливістю в досягненні своєї мети, прагненням до поліпшення результатів, незадоволеністю досягнутим, намаганням досягти свого будь-якою ціною.

Висновки. Отже, сформовані й усвідомлені політичні цінності особистості є основою її політичної поведінки, а сформована сила волі – запорукою досягнення поставленої мети.

Результати наших досліджень, проведених у Національній академії державного управління при Президентіві України у 2015 р., на жаль, свідчать про недостат-

ність сформованих системних (вторинних) вольових якостей особистості, на відміну від первинних (базальних). Особливо це стосується наполегливості, принциповості, самостійності й рішучості. Тому на курсах підвищення кваліфікації державних службовців особливу увагу потрібно приділяти саме розвитку цих особистісних якостей. Цьому мають сприяти сучасні інноваційні форми навчальних занять і прагнення державних службовців до самоосвіти та самоудосконалення.

Список використаної літератури

1. Типология политической культуры Е. Вятра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-6455.html>.
2. Философская энциклопедия : в 5 т. / гл. ред. Ф. В. Константинов. – Москва, 1962. – Т. 2. – С. 229–230.
3. Соціальне самопочуття, настрої та ціннісні орієнтації населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Table/51006/socyo log.htm>.
4. Тест на впевненість у собі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ebooktime.net/book_162_glava_67.
5. Тесты по психологии с ответами. Тесты по психологии личности. Шкала тревоги. Тест на тревожность Спилбергера Ханина. (Методика оценки тревожности Ч. Д. Спилбергера и Ю. Л. Ханина) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psycabi.net/testy/179-test-na-trevozhnost-spilbergera-khanina-metodika-otsenki-trevozhnosti-ch-d-spilbergera-i-yu-l-khanina>.
6. Поддаётся ли вы чужому мнению? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vobzore.com/test/test-0293.php>.
7. Елітознавство : підручник / за заг. ред. В. А. Гошовської. – Київ : НАДУ, 2013. – 268 с.

Стаття надійшла до редакції 08.06.2015.

Даниленко Л. И. Ценностно-мотивационные основы политического поведения государственных служащих

В статье раскрыты мотивационные принципы политического поведения государственных служащих; охарактеризованы его составляющие (политические ценности, интересы, традиции, мотивы, потребности и волевые качества личности); обосновано влияние политических потребностей на сформированность политических ценностей личности как базовой составляющей политического поведения; проанализировано состояние сформированности политических ценностей у государственных служащих – слушателей курсов повышения квалификации Национальной академии государственного управления при Президенте Украины.

Ключевые слова: политическое поведение, политические ценности, интересы, традиции, мотивы, потребности, волевые качества личности.

Danylenko L. Axiological and Motivational Principles of Political Behavior of Civil Servants

At the present stage of development of the independent Ukrainian state issues of formedness of motivation of political behavior of senior executives, civil servants, politicians of different levels emerge as quite important. This political behavior is characterized by such components as political values, interests, traditions, motives, needs and volitional powers of personality. Surely for quite a long time Ukraine didn't have any clear and well-thought-out action program for training of senior executives as representatives of the ruling administrative elite. This caused the situation of some kind of uncertainty, as old values ceased to exist and the new ones have not been formed in the minds of people. Therefore, it is important to consider the formedness of political values of civil servants within the system of in-service training and direction of training content towards their development.

The scientific research results of the following scientists are dedicated to the subject of disclosure of the essence and sense of axiological and motivational principles of political behavior of civil servants V. Bodrov, Ye. Viatr, V. Hoshovska, A. Zymychev, Yu. Kalnysh, I. Surai, Yu. Surmin, V. Semychenko and others. However, a certain study is required to examine theoretical and practical aspects of formation of political values aimed at democratic development of Ukrainian state.

Paper objective is to substantiate the influence of political needs on the formedness of political values of personality as the basic element of political behavior on the basis of the conducted theoretical analysis in the field of research of axiological and motivational principles of political behavior of civil servants and to analyze the state of formedness of political values of public servants – trainees of the in-service training courses of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine.

Human behavior is a complex set of tools, which are directed at the repletion of wants of the body (physiological, social, spiritual), which consists of inherently fixed reflex reactions, habits, and skills acquired through training and political behavior is a manifestation of political culture of a person, "mode of his/her existence".

We agree with the views of the scientists that political behavior depends on political consciousness and political ideology, that are its constituents and are interdependent. In addition, political consciousness is divided into the everyday and theoretical, and political ideology is based on theoretical consciousness and values.

Theoretical political consciousness together with values is the basis for political ideology, as theoretical knowledge relies in the first place on facts, and ideology – on values. Therefore values serve as a motivational basis of political behavior, and their loss means its ruination and destruction of political culture in general.

Affiliation of citizens to different social groups causes flexibility of their value priorities. Among the groups and classes with low status dominate materialistic orientations, and in the groups with high status – mixed value orientation and liberal and democratic values.

The results of the conducted survey confirmed the fact that among civil servants dominate personalities with the external locus of control and therefore the important necessity arises to systematically deliver to them corresponding psychological trainings and coaching within the system of in-service training. The aim of these training sessions should be the impact on behavioral competencies of the trainees. Herewith great importance should belong to the discussion of their political attitudes and political traditions.

The results of our survey, conducted at the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine in 2015, indicate insufficiency of the existing volitional powers of a person. This is particularly relevant to persistency, adherence to principles, independence and decisiveness. Therefore, during the in-service training courses of civil servants, special attention should be paid to the development of exactly these personal qualities.

Key words: political behavior, political values, interests, traditions, motives, needs, volitional powers of personality.